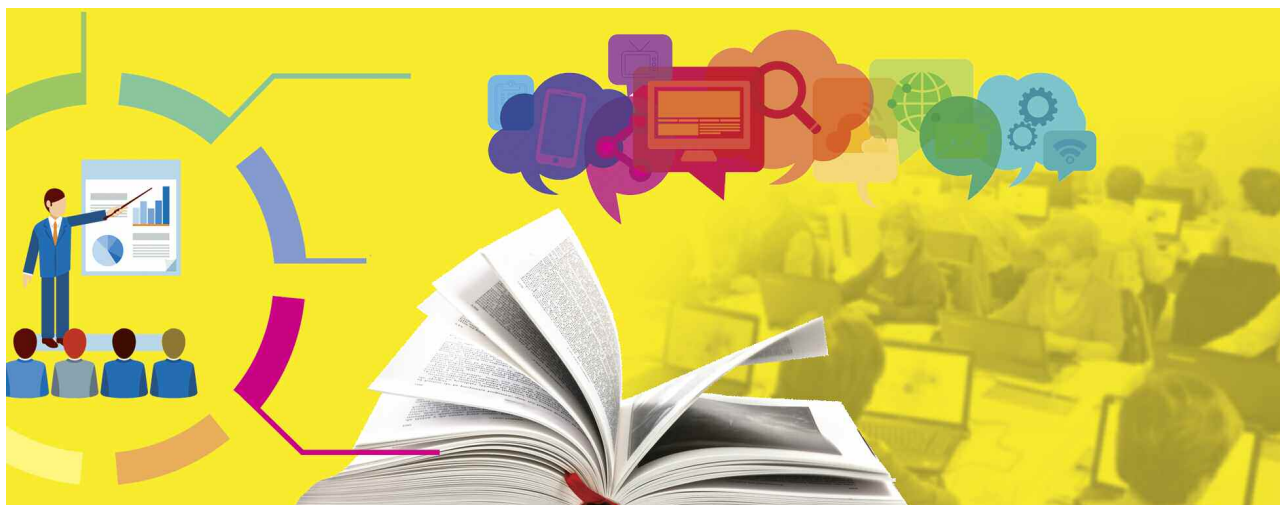

Розділ 1. Навчання дорослих як важливий напрям для розширення прав і можливостей жінок в Україні

Ключова тема проєкту «Аналіз навчальних потреб жінок в Україні», проведеного Жіночою Професійною Лігою (Ліга), сфокусована на проблематиці розширення прав і можливостей жінок в Україні, у рамках її центральної складової - навчання й освіти. Розширення прав і можливостей жінок найчастіше розглядається у п'яти складових: соціальній, освітній, економічній, політичній та психологічній. Завдяки розширенню своїх прав і можливостей жінки у змозі здійснювати особисті, соціальні та економічні прагнення, а також впливати на всі сфери суспільства на одній основі з чоловіками. Внаслідок цього жінки отримують владу та контроль над власним життям, що уможливорює втілення їхніх стратегічних цілей. Розширення прав і можливостей жінок сприяє посиленню їхньої відповідальності. Йдеться про свідоме ставлення жінок до стратегії власного життя та життя інших людей з погляду особистих та суспільних інтересів. Цікаво, що саме неспроможність жінок брати відповідальність за власне життя була підставою для позбавлення політичних прав жінок в античності.

Виділяють наступні п'ять компонентів розширення прав і можливостей жінок: 1) почуття самоцінності жінок; 2) право мати та визначати вибір; 3) право мати доступ до можливостей та ресурсів; 4) право розпоряджатися власним життям як у межах дому, так і поза ним; 5) спроможність впливати на напрям соціальних змін із метою встановлення більш справедливого та економічно розвиненого порядку як на національному, так і на глобальному рівні. Антропологічні особливості жінок (вагітність, материнство, догляд за дітьми тощо) традиційно ставлять їх у залежність чи від родини, чи від чоловіка. Неспроможність сповна розпоряджатися власним життям обмежує прагнення жінок до змін та не сприяє формуванню їхньої відповідальності.

Подолання гендерної дискримінації та нерівності потребує формування впевненості жінок у власних силах, здобуття ними таких знань та навичок, котрі зміцнюють їхній соціальний, політичний та економічний статус, зберігаючи при цьому психологічний комфорт. Ось чому принциповою складовою процесу розширення прав і можливостей жінок є їх навчання. Оскільки дослідницькі завдання проєкту сконцентровані на аспектах визначення потреб і пропонованого сервісу у сфері навчання і освіти дорослих, то подальший аналіз фокусується тільки на дорослій жіночій аудиторії.

Варто зазначити, що представлене дослідження стало продовженням і певним підсумком роботи Ліги, спрямованої на вивчення національних механізмів реалізації четвертої цілі сталого розвитку «Якісна освіта» у національному формулюванні «Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх» та п'ятої цілі сталого розвитку «Гендерна рівність» у національному формулюванні «Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток». Відповідно набутий попередній досвід визначив підмурок подальшого розуміння того, яким чином досліджувати феномен НОД, зокрема навчальні потреби жінок в Україні.

В освітній політиці Європейського Союзу, котру проводить його вищий виконавчий із законодавчими функціями орган Єврокомісія, НОД виділено в окрему рубрику, що підкреслює його значущість. Політику ЄС у галузі НОД побудовано у напрямі подолання таких спільних викликів, як: 1) значне зростання кількості людей похилого віку та скорочення частки дітей та молоді; 2) технологічний поступ; 3) посилення конкуренції на глобальному рівні; 4) необхідність адаптації до нових технологічних умов. Значущість НОД визначають низкою причин. Розширення перспектив працевлаштування дорослих людей - це одна з первинних. Очевидно, що у даному сегменті жінки все ще залишаються вразливими. Висновки проведеного у минулому році дослідження Центру економічної стратегії (скорочено ЦЕС) «Як збільшити зайнятість жінок і чому це важливо для економіки» підтверджують дану тезу стосовно українських реалій. Було з'ясовано, що в Україні «вагомими причинами незайнятості жінок є нестача необхідних навичок та досвіду, законодавчі обмеження щодо зайнятості жінок у певних галузях, гендерні стереотипи з боку роботодавців та суспільства, брак привабливих робочих місць, особистий вибір жінки та проблеми зі здоров'ям»⁶. Результати дослідження ЦЕС 2019 р. показують, що обнадійливі перспективи працевлаштування жінок залежать не лише від економічних чинників. Суттєву роль у виході на ринок праці відіграють такі фактори, як особистий вибір жінки та її фізичний стан. Це підтверджує вагомість врахування гендерної специфіки у процесі навчання жінок.

Згідно з положеннями Єврокомісії НОД доцільно спрямовувати на здобуття таких навичок, котрі мають універсальну вжитковість, а тому можуть бути застосовані у вирішенні різного роду життєвих проблем та у різних професійних сферах. Це так звані «трансферні навички» (transferrable skills). До останніх зараховують критичне мислення. Його значення в умовах постінформаційного суспільства стрімко зростає. Особливо це стосується розвитку медіа та інформаційної грамотності жінок⁷. У контексті тенденції розширення прав і можливостей жінок критичне мислення становить необхідну умову відмови від низки гендерних упереджень та дискримінаційних стереотипів.

Також варто звернути увагу, що у положеннях Єврокомісії важливим завданням НОД є удосконалення соціальних зв'язків та формування активної громадянської позиції. Врахування даного аспекту у процесі навчання жінок употужнює їхні можливості та ресурси виходу не лише на ринок праці та забезпечення професійного зростання, а й у сферу громадянської та політичної діяльності. А тому, досліджуючи навчальні потреби жінок, важливо усвідомлювати, що їх навчання не обмежено професійною сферою. Розширення прав і можливостей жінок залежить від таких функцій їх навчання, як: 1) сприяння їх особистісному зростанню; 2) розвиток критичного мислення; 3) вдосконалення соціальної когерентності жінок (гендерної, вікової, тілесної / за станом здоров'я тощо) та 4) сприяння їхній громадянській та політичній активності.

Один із провідних суб'єктів підтримки НОД є ЮНЕСКО. Так, в опублікованих інститутом ЮНЕСКО з навчання протягом життя (UNESCO Institute for Lifelong Learning) у 2009, 2013, 2016 та 2019 роках Всесвітніх звітах з навчання і освіти дорослих (The Global Report on Adult Learning and Education або скорочено - GRALE) представлено ґрунтовний аналіз ситуації з НОД по всьому світу. Оприлюднення наступного GRALE очікується у 2022 році. Важливо, що наступний звіт планують сфокусувати на питанні світового або, як його ще називають, глобального громадянства. Утвердження цінностей світового співтовариства та вихід за межі методологічного націоналізму складають ядро даного поняття, котре входить у концепцію сталого розвитку. Важливо, що методологія НОД у представлених звітах спирається на порядок денний досягнень Цілей сталого розвитку, де гендерна рівність є засадничою. У парадигмі сталого розвитку гендерна рівність виступає як важливий вимір та ціль порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року.

Розглянемо важливі для нашого дослідження положення 4-го Всесвітнього звіту з навчання і освіти дорослих Інституту ЮНЕСКО з навчання протягом життя 2019⁸, котрі стосуються навчання жінок. В цілому цей звіт сфокусовано на ролі НОД у забезпеченні справедливості. Адже, як зазначено у звіті, доступ до якісної освіти дорослих є явно обмеженим, що

породжує несправедливість. Особливо це стосується жінок, які в умовах так званої «четвертої індустріальної революції» надзвичайно потребують якісної освіти. Автоматизація, діджиталізація, зростання платформи зайнятості, використання штучного інтелекту передбачають використання не лише нових знань і навичок, а й нових уявлень про справедливість і механізмів їх втілення. Тож, при вивченні навчальних потреб жінок у контексті розширення їхніх прав і можливостей питання справедливості стає провідним.

Також важливим поняттям для нашого дослідження є поняття мобільності. Очевидно, що посилення ролі НОД значною мірою зумовлено демографічними змінами та інтенсифікацією мобільності людей. Остання демонструє не лише глобальність процесів. Нерідко вона є вимушеною, коли значні маси людей внаслідок певних несприятливих умов, як то військові конфлікти чи природні лиха, змушені змінювати своє місце проживання, набуваючи статусу переміщених осіб. Виявляється, що найбільш вразливими серед цієї категорії є жінки. Анексія Криму та воєнні події на сході України спровокували значні переміщення людей в Україні. Так, на офіційному сайті Міністерства соціальної політики зазначено, що майже півтора мільйона громадян України вимушені були покинути свої домівки і виїхати на підконтрольну українській владі територію⁹. Очевидно, що серед цих осіб – багато жінок. Необхідність виживання диктує потребу набуття нових знань і навичок. А тому фактор мобільності має бути враховано при аналізі навчальних потреб жінок в Україні.

В цілому висновки 4-го Світового Звіту свідчать про гарні перспективи навчання та освіти дорослих. Так, відзначено, що у двох третинах країн, а це складає 66 %, спостерігають суттєвий прогрес у впровадженні НОД. Тоді як 30 % країн не фіксують таких змін. Лише 3 % країн визнають регрес у сфері НОД. Цікаво, що серед останніх згадано Румунію. Україна у 4-му Світовому Звіті участі не брала, хоча про неї у ньому двічі згадано. То ж певну інформацію про стан навчання й освіти дорослих в Україні даний звіт містить. Стосовно Румунії, то членство в ЄС її інституційно прив'язує до освітнього моніторингу, що дає можливість мати реальну картину. Прикро, що Україна такої не має.

Серед найбільших досягнень у сфері НОД у 4-му звіті відзначають тенденцію посилення залучення до нього різного роду зацікавлених сторін. Саме у розширенні кола останніх можна вбачати потужний ресурс НОД в Україні. До кола таких ресурсів можна також залучити неформальну та інформальну освіту. 4-й звіт виявляє низький рівень їх використання. Головним чином це стосується країн Центральної та Східної Європи, серед яких згадується Україна.

Втім, згідно з висновками 4-го звіту, основний прогрес НОД спостерігають у професійному зростанні, тоді як громадянська грамотність не отримує достатньої уваги. А тому питання розширення прав і можливостей жінок потребує подальшого розвитку. Зазначу, що концепція 4-го звіту спирається ще й на такі поняття, як участь та інклюзія. Саме завдяки останній навчання жінок розглядають як один із найбільш ефективних шляхів подолання бідності та досягнення економічного зростання у країнах, що розвиваються. Забезпечення освітніми можливостями жінок вважають одночасно і передумовою, і рушієм успішного розвитку різних сфер суспільства. Втім у 4-му звіті озвучено невтішну цифру стосовно того факту, що на сьогодні 63 % із загальної кількості неграмотних людей складають жінки. На перший погляд, ця цифра не стосується України і ми можемо себе тішити високим рівнем освіти українських жінок. Однак проблема навчання жінок в Україні є малодослідженою. Викликає здивування той факт, що Україна долучилася лише до 3-го звіту. Згадка про неї у 4-му звіті має негативний контекст. Зазначу, що 4-й звіт є досить детальним та великим за обсягом текстом. А тому знайомство з ним корисне всім, хто має справу з НОД.

В якості візії подальших перспектив аналізу освіти жінок у контексті проблеми розширення їхніх прав та можливостей варто зазначити наступне:

- Розширення прав та можливостей жінок має кращі перспективи завдяки процесу самовизначення та самоствердження особистості, коли жінки власними зусиллями здобувають необхідну освіту на підставі створених державою інституційних, фінансових та логістичних умов навчання.
- Адаптивність, життєва резистентність, відкритість до навчання та відповідальність становлять основні цілі навчання жінок у контексті розширення їхніх прав і можливостей.
- Важливим ресурсом розширення прав і можливостей жінок є неформальна та інформальна освіти, завдяки котрим стають можливими вихід за межі професійного вдосконалення та адаптація до нових технологічних і соціальних умов.
- Дослідження навчальних потреб жінок в Україні підтверджує, що за роки незалежності в Україні не вдалося здійснити у повному обсязі постсоціалістичні трансформації. Внаслідок цього все ще не сформовані усталені інституції демократичного суспільства з ринковою економікою, що негативно впливає на процес навчання жінок у контексті розширення їхніх прав та можливостей.
- Важливим напрямом розвитку навчання жінок у контексті розширення їхніх прав і можливостей є вироблення національної стратегії розвитку інклюзивної освіти на 2020—2030 рр. та план заходів, котрі уможливають консолідацію зусиль центральних та місцевих органів влади, закладів освіти, громад, міжнародних та українських громадських організацій.